ORAVECZ IMRE

ALKONYNAPLÓ

(Ahogy, úgy) Ahogy múlnak az évek, hónapok, napok, úgy válik minden kicsivé, taszítóvá, jelentéktelenné, ami nagy, vonzó, fontos volt.

(Bontás) Az irodalomban az a jó, hogy szembesít az emlékeinkkel, és tisztábban látunk tőle. Móricz *Elfújta a szél a szöget* című novelláját olvasom. Hőse egy kiszolgált, öreg szerszámos fabódét bont, és néhai apjára gondol közben, aki sok szöget felhasználva összeeszkábálta valaha, és azt jósolta, hogy káromkodni fog majd, aki elbontja. De nem káromkodik, inkább mosolyog ezen az emléken. Nekem erről egy valóságos bontás, házam régi része tetőjének szétszedése, szétverése jut eszembe, amelyben tevékenyen részt vettem. Én sem káromkodtam, bár nem is mosolyogtam. Nyilvánvaló volt, hogy új, egységes tető kell az egész épületre, mégis szomorú, levert voltam, mert magam szigeteltem annak idején, meg én is burkoltam a manzárd mennyezetét, és az ember nem örül, ha szét kell rontania azt, amit fáradságos munkával létrehozott. De mialatt a port nyelve távolítottam el a még jó kőzetgyapot táblákat a héjazatból, és feszegettem, szaggattam lefelé az ép lambériadeszkákat a szarufákról, talán – és erre most jöttem rá – ennél is jobban bántott, hogy valami természetelleneset, törvénytelent cselekszem, mert felgyorsítom a műveletet, amelyet az enyészetnek, az elmúlásnak kellene elvégeznie.

(Telefon, óvónő) Felhívott egy idős nő Budapestről. Azt mondta, hogy lelkes olvasóm. De nemcsak ezért háborgat, hanem azért is, hogy tudtomra adja, 1950-ben, tizennyolc évesen az óvónőm volt Szajlán, és büszke rám. Nagyon szeretett itt lenni, és csak szép emlékei vannak a faluról, ahol azóta nem járt. Röviden elmesélte még, hogyan alakult az élete azután. Mielőtt megköszöntem volna, hogy megtisztelt jelentkezésével, sajnálattal közöltem vele, hogy téved, nem lehetett az óvónőm, mert abban az évben már bőven iskolás voltam. De a csak szép emlékeket elhiszem neki, mi több irigylem érte, hogy nem látta, mi történt első állomáshelyével később.

(Leegyszerűsödések) Palackból iszom az ásványvizet, hogy ne kelljen poharat előszedni, nem vetem be reggel az ágyat, hogy ne kelljen este felbontani, napokig ugyanazt eszem, hogy minél kevesebbszer kelljen főzni, nem húzom le a vécét, mosdó- és fürdővízzel öblítek, hogy kisebb legyen a vízfogyasztás, stb. Egyszerűsítek, csökkentek, elhagyok, és bármit csinálok, takarékoskodom az erőmmel, a mozdulatokkal. Vajon eljutok oda is, hogy a fazékból kanalazom a levest, csak hogy ne kelljen tányért mosogatni, hogy belelépek a cipőmbe, és nem fűzöm be, hogy ne kelljen lehajolnom, hogy nem vetem le a ruhám lefekvés előtt, hiszen másnap újból fel kell venni, hogy nem törlöm le a cseppet az orrom hegyéről, magától is leesik, hogy nem mosakszom, mert úgyis öregségszagot árasztok, nem megyek el itthonról, mert csak haza kell jönni, sőt, a házból is csak azért lépek ki, hogy megetessem a kutyákat, macskákat, és leállok végül mindennel, nem teszek többé semmit, nem idegeskedem, nem érzek, nem gondolkodom, nem írok, nem olvasok, csak vagyok, vegetálok?

(Étel, evés) Gyerekkoromban nem értettem, miért kínálja anyám olyan hevesen, már-már erőszakoskodva az ünnepi ebéd- vagy vacsoravendégeket, miért mondja újra és újra: *tessék, tessék, csak vegyenek!* És miért teszik ugyanezt velünk mások is, ha mi vagyunk hivatalosak hozzájuk. Csak felnőtt fejjel jöttem rá, miből táplálkozott ez a buzgóság. Az étel volt a legfontosabb az életünkben. Azért dolgoztunk, hogy ehessünk, azért ettünk, hogy dolgozhassunk, és a számunkra legbecsesebbel minél nagyobb örömet akartunk szerezni annak, akit meghívtunk asztalunkhoz.

(Régi régiek) Jó volt, hogy voltak. Ha kellett valami a rég múltakkal kapcsolatban, csak megkérdeztem valamelyiküket. Most már csak új régiek vannak, akik közé magam is tartozom. De nem segítenek, ha nem vagy rosszul tudok valamit. Csak tanácstalanul néznek rám, és ingatják a fejüket.

(Régi rendszer, álom, állatorvosi) Mint megannyi nemzedéktársam, harminc évvel a bukása után én sem szabadulok a rendszertől, amelyben negyven évig éltem. Tovább tart, árt, dolgozik bennem. Nemcsak napközben, mikor ébren vagyok, hanem éjjel is, álmomban. Nincs téeszesítés, üldözés, útlevélmegtagadás, kihallgatás, kínzás, bebörtönzés. Már nem olyan durva, kifinomult, körmönfontabb. Perverz természetének megfelelően mindenféle abszurd helyzeteket eszel ki számomra. Legutóbb például, amikor megbetegedett a kutyám – nem a mostaniak egyike, hanem egy néhai –, a budapesti Állatorvosi Egyetem ambulanciájára vitette velem, ahol egyébként már jártam. Egy árva lelket sem láttam a hangárszerű hatalmas aulában, ahonnan a recepció nyílt, de azt mondták, sokan vannak, várjak, álljak a sor végére. Sehogy se találtam a sor végét, mert nem volt sor. Karjaimba vettem hát a beteg állatot, és elkezdtem keresni, teremről teremre, emeletről emeletre, épületről épületre mentem, újra és újra. Hiába, nem találtam, de csak akkor adtam fel, amikor a kimerültségtől összeroskadtam, és felébredtem.

(Vérnyomás) Magas, de reggel, felkelés után a legmagasabb, holott akkor kellene a legalacsonyabbnak lennie, később délben magasabbnak, este pedig a legmagasabbnak. Szörnyű dolgok történhetnek velem éjjel. Talán meg kellene próbálnom nem aludni, hanem virrasztani.

(M. L.) Nem olyan, mint amilyennek lennie kellene. Nem játszik az udvaron, nem mászik fára, nem kószál a határban, nem kutat, keres. A növények sem érdeklik, vonakodva segít a kertben, a műhelyben. Nem akarja megtanulni a szerszámok használatát, a munkafogásokat. A kisujjában van az európai történelem, de Szajlával, a felmenői múltjával szemben közömbös. Sőt, leint, ha a régi faluról mesélek, arról, hogy mi volt, hol és hogyan. Rosszulesik, de nem neheztelek rá, hiszen a világ sem olyan, amilyennek lennie kellene. Bár lehet, hogy sosem volt, csak utólag képzelem olyannak.

(A karanténról) Egy interjú során egy irodalmi lap online kiadása azt kérdezi, hogyan viselem a Covid–19 miatt vállalt önkéntes karantént. Rosszul és jól, válaszoltam. Rosszul, mert egy csomó többletterhet ró rám, testieket, lelkieket. Jól, mert megszoktam, van benne gyakorlatom. Az írónak ugyanis a karantén, a veszteg maradás természetes állapota, elemi szükséglete, de nem azonos azzal a bizonyos elefántcsonttoronnyal. Ha nem is mindig, többnyire ebben leledzik, él. Éspedig magányosan, még akkor is, ha nincsen egyedül, ha társa van, család veszi körül. Megóvja attól, hogy felőrölje a világ zűrzavara, ricsaja, és képessé teszi arra is, hogy pártatlan legyen, és távlata, hogy rálásson a dolgokra. Ha ez nincs, nincs írás, nincs íróság.

FERDINANDY GYÖRGY

A NEGYEDIK NYELV

O, Tannenbaum!

Húsz évig voltam francia. Most pedig, újabb húsz év óta, spanyolul élem az életemet. Magyarul lassan már csak álmodom. Azt hittem, hogy ez most már így is lesz az idők végezetéig. Három nyelvből kell összekalapálnom az írásaimat.

Az ám, de mióta itt dúl körülöttünk ez a pandémia, sok minden megváltozott. Egy idő óta például csak a gyerekkoromról álmodom. És egy negyedik nyelven, mert én annak idején németül mondtam ki az első szavaimat.

Német frajlájnok neveltek, a legtöbbnek még ma is tudom a nevét. De volt egy, akit közöttük is a legjobban szerettem. Rakovszky Alfrédné, egy osztrák asszony, aki a férje után jött Bécsből Budapestre. Aztán amikor Alfréd egysége továbbvonult kelet felé, ő a kislányukkal, Ellykével itt ragadt.

Kibombázták, anyánk fogadta be őket. Cserébe Rakovszkyné, a Tante, *kindermédhen* lett, és menet közben németre tanított.

„Steigt das Kindlein auf den Baum!" – most is hallom a hangját. Áll a fa alatt, fél kézzel tartja a hózentrágeremet. „Ach, so hoch, man sieht es kaum!" Olyan magasra, bizony. Aztán lehuppanok, és ott kötök ki a Tante karjaiban. Ellyke már iskolába járt. Esténként magyarul tanult, miközben a mamája a *Telefunken* előtt hallgatta, hogy merre áll a front. „Auf der Heide!" – együtt énekeltük a pattogó menetdalokat. „Lieber Vogel, flieg' weiter!" – szállj tovább, te kismadár. Mert én nem mehetek veled. „Weil ich hier bleiben muss."

Leesett a hó, közeledett a karácsony. „O, Tannenbaum!" – énekeltük anyával a *Menynyből az angyal* és a *Pásztorok* után. „Wie grün sind deine Blätter!"

Emlékszem: mi, komisz kiskamaszok, a Blätter helyett azt énekeltük, Beine. Így szomszédunk, Grün bácsi lábai lettek ezek az örökzöld fenyőfalevelek.

Múlt az idő, a front átugrott felettünk. Szegény kis Ellyke nem sokkal élte túl a háborút. Tante a Fővárosi Kertészetben talált munkát. Vitte a temetőbe a virágot, leste az Oroszországból érkező hadifogoly-szerelvényeket.

Anyával akkor már régen összevesztek. Én jártam át hozzá hónap végén a házmesterlakásba. Tante huszonöt forint lakbért fizetett.

Már törte a magyart, de velem akkor is németül beszélgetett. „Frühling, Frühling" – dudorászta. Az ám, a tavasz! Nem tért haza, csak az utolsó foglyok érkezése után. Mondják, hogy egyszer még – évekkel később – végigsétált az utcán. Meglátogatta a régi helyeket.

De akkor én már Amerikában éltem. Tantéról nem hallottam soha többé. Szinte hihetetlen, hogy ma, több mint hatvan év után, újra hallom a hangját. Hogy megint együtt énekeljük a régi dalokat.

Ezzel a mély, rekedt osztrák akcentussal álmodtam ma is. Végeredményben a franciát és a spanyolt is egy-egy szeretett nő erőltette rám. Tante megelőzte őket, logikus, hogy most, utánuk is ő következett.

Igaz, hogy néha, még később is, betört egy-egy germán epizód a sáncaim mögé. Egy *Flüchtlinglager*, majd a kölni Ford Werke, a *lágerarbeit*, néhány hónapig. Az elzászi dialektus sem volt számomra teljesen idegen. Puerto Ricóban pedig, nyilván tévedésből, némettanárnak szerződtetett a katolikus egyetem. Igaz, hogy itt már csak a Hofbräuhaus nótáit tanulták meg tőlem a diákok.

A nyári szünetben történt még egy utolsó eset. Német turisták érkeztek a karibi szigetre, és – ha ló nincs! – én tolmácsoltam nekik. Összebarátkoztunk, elszállásoltam őket. Tőlük származik ez az utolsó rigmusom. „Steig auf, mein alter Dusel!" – énekelték minden reggel vendégeim. „Der Kuku hat gesingt!" A hasatokra süt a nap!

De hát „alles geht einmal vorüber!" Minden elmúlik egyszer. A sok melódiából a fejemben csak néhány kis refrén maradt. „Es war gut, es war süss." Szép volt, nem panaszkodom. „Und die Welt ein Paradies. Im Café de la Paix in Paris!"

És hát, ezzel kellett volna kezdenem, volt egy német barátom. Manfred Kerkhoff. Együtt tanítottunk a Szigeten, a nővéreknél ő vette át a helyemet. Neki is európai lány volt a felesége, mint nekem. A két nő azonban nem találta a helyét a trópuson. Elmentek, és vitték magukkal a gyerekeket. Akárcsak én, Manfred is egyedül maradt.

Két kislánya volt, és egy vidéki háza fenn a hegyen. Ott kocsikáztam el előtte nap mint nap munkába menet. Aztán a házat lassan benőtte a gaz. Manfred is leköltözött a partra, ő is bennszülött lányt vett feleségül. Így alakult az életünk, párhuzamosan.

Németül keveset beszéltünk. Kialakult körülöttünk egy nemzetközi társaság: kollégák, egyetemi emberek. A csapatból mindenki tanított valamit.

Boldog idők. Sakkoztunk, a tengerre jártunk. Időről időre meglátogattak minket az európai gyerekek. De a renegátok nem hosszú életűek. Közülünk Manfred ment el először.

– A barátom voltál! Mein Freund! Ezek voltak az utolsó szavai. A Volkswagen focicsapata kísérte el. Ő volt a kapusuk.

Azóta én sem focizok.

Auf Fortunas Rad

„Fortuna szekerén okosan ülj!" Ha jól emlékszem, valami ehhez hasonló zúgott a fejemben. Akkoriban, a nyolcvanas évek elején, megpróbálkoztam vele én is. Időközben ledoktoráltam, kineveztek, megjelentek a könyveim. Megnősültem, szép kisfiam született. Ideje volt megszervezni az első európai utamat. Egymást érték a hívások, nem kellett már magyaráznom, hogy ki vagyok.

Brüsszelben landoltam, és egy szomszédos egyetemi központba, Leuvenbe vezetett az első utam. Annak idején már megírtam ezeket a kalandos kezdeteket. Most csak ennyit: ott ismerkedtem meg egy magyar fiúval, aki – úgy, mint én – nemrég érkezett. Gábor húszéves volt, ösztöndíjas diák. Német – akkor úgy mondtuk: sváb – családból származott, de magyarul, szép magyarsággal írta a verseket.

Egy kicsit talán a mesterének tartott, de én nem ismertem – nem is vállaltam – ezt a szerepet. Autót béreltem, és Brüsszel után már együtt folytattuk az utat.

Magyar egyesületek mindenütt működtek a Rajna mentén. Megálltunk Stuttgartban, Badenben, ki tudja, hány helyen. Mindenütt szeretettel fogadtak. Felolvastunk, aláírtam a könyveimet.

A frankfurti találkozó volt talán a legemlékezetesebb. Itt Tolna megyei sváb családok éltek. Kitelepítettek. Ők Duna-völgyi németeknek nevezték magukat, és még egy hírlapot is kiadtak. Az asszonyok sírtak, amikor Gábriel versei felébresztették bennük emlékeiket.

Én Disztl Miklósék után kutattam, ők is valahol itt éltek a közelben. A keresztúri család, amely a háború után befogadott. De Nicklaus már nem élt. Csak a régi szomszédok siratták meg Mozsgót és az Almás-patakot.

Bernben egy magyar családnál szálltunk meg. Nagy Kláráék ötvenhatos egyesületet vezettek, ők szervezték a svájci találkozásaimat. Egy másik házigazdánk, Major-Zala Lajos volt, a freiburgi költő. Ez a festői figura a marianisták internátusában Saint-Exupéry és János Károly spanyol trónörökös, a későbbi uralkodó iskolatársa volt.

Két nyelven, magyarul és franciául jelentek meg a versei, de ezt ma már ki tartja számon! Még azok sem emlékeznek rá, akik részt vettek a hévízi házában rendezett tanulmányi napjain.

Lehet, hogy nem volt nagy költő. Mégis, kár lenne diaszpóránk ilyen nagyszerű figuráit elfelejteni.

Véget ért a vakáció, Gábriel visszatért Leuvenbe. Elváltunk a berni földalatti-pályaudvaron. Én visszarepültem az Antillákra, a rabszolgák unokáihoz. Mindkettőnk számára álom maradt az óhaza. Biztos voltam benne, hogy soha többé nem találkozunk.

De Gábor hűséges barát volt. Elmúlt húsz év, én már hazatelepültem, amikor ismét jelentkezett. Befejezte a tanulmányait, családja volt, megcsinálta ő is az életét. És most – micsoda meglepetés! – lefordította a könyvemet, amivel végigjártuk a magyar egyesületeket.

Az elbeszéléseknek jó érzékkel az *Auf Fortunas Rad*, vagyis a *Fortuna szekerén* címet adta. A válogatás ügyes volt, a fordítások színvonalasak. Nem tudtam haragudni rá, amiért így, tudtom és beleegyezésem nélkül kiadatott.

Egy jó találkozás! Felidéztük a régi szép időket, amikor még dafke – csak azért is – magyarnak éreztük magunkat. Gábor még újonc volt, de engem már sok mindenre megtanított az ország. Tudtam már, hogy hazatérni nehéz. Talán lehetetlen. És hogy itt sem lesz belőlünk más, mint furcsa idegen.

Nekem egy trópusi karácsony járt a fejemben. Két ágrólszakadt találkozója, semleges területen. Betlehem egy apró Karib-tengeri szigeten. Talán sokat ittunk aznap este, meghívtam Gáborékat. Ő pedig kisfiával, Danival és német asszonyával karácsony előestéjén meg is érkezett.

Megpróbáltunk németül, ezen a negyedik nyelvemen beszélni. „Bomben, Bomben!" – énekeltem. „Bomben auf Engelland!" Gábris fia egy otthonban, veteránoktól tanulta ezeket a dalokat.

Uta, a német asszonyka némán hallgatott. A piacon elfogytak a fák, és feleségem sem találta a díszeket. Nem emlékeztünk rá, hogy a jászol, mert volt az is, hová lett. Stille Nacht? Nem szállt le hozzánk az angyal. Elmentünk valahová vacsorázni. Otthon felejtettük az ajándékokat.

Gábrisék elutaztak. Barátom megköszönte. Hogy mit, azt magam sem tudom. Nekem azóta is gyomromba markol a szégyen. Nem tudtuk felidézni a régi karácsonyokat.

Lassan visszatér régi kerékvágásába az élet. Fiaimmal franciául, feleségemmel spanyolul beszélek. Álmomban néha még németül. De aztán „steig auf, mein alter Dusel!" – felkelek, és írom tovább ezeket a pandémiás jegyzeteket.

VÁMOS MIKLÓS

HÁTTÉRTUDÁS

Sokáig úgy képzeltem, az orvosi diploma volna számomra a leghasznosabb háttértudás az íráshoz. Hiszen a doktor sok olyasmit tud fő tárgyamról, az emberről, amit én nem. Kértem tanácsot néhányszor orvosi végzettségűektől, de nem sokra mentem velük. Ismertem kollégát, aki doktor is lehetett volna, az ő írásaiban kevés nyomát láttam annak, amit az egyetemen vagy szakmája gyakorlása közben sajátított el.

Amint beléptem a harmadik ikszbe, újabb ötletem támadt. Talán nem is a test titkai a fontosak, inkább a lélek rejtelmei, következésképp a pszichológia tudománya adhat nekem újabb támaszt. Mi volna, ha jelentkeznék másoddiplomás pszichológia szakra az ELTE-re? Persze magamat is képezhetem, olvastam összevissza Freudot, Jungot, Ferenczit, Méreit. Tankönyveket és szöveggyűjteményeket. Ez hosszabb távon tényleg hasznomra vált, kezdetben azonban csak fokozta bennem a bizonytalanságot és a káoszt.

Idővel eljutottam a szociálpszichológiához. Attól kifejezetten lázba jöttem. *A társas lény* és Elliot Aronson más munkái reflektorként világították be az emberi cselekvések indítékait és tévútjait. A szociálpszichológia doyenjét Kepes András mutatta be Budapesten, ahová egy konferenciára jött, és András interjút készített vele. Egy év múltán én már a Yale School of Dramán lebzseltem. Írásra tanítgattam a színiakadémistákat, váltakozó sikerrel. Dráma- és filmírás volt a tárgyam – pedig ez a kettő a leggyöngébb oldalam, sok tapasztalatom ellenére. De ezekre kértek föl. A hátrányban előny: ha olyasmit oktatsz, ami nem az erősséged, magad is gyakorolsz. Arrafelé közhasznú mondás, hogy aki tudja, csinálja, aki nem tudja, tanítja, és aki tanítani se tudja, az az egyetemi tanár. Ez illett rám.

Aronson egyik fia az atya szakmáját tanulmányozta éppen a Yale megfelelő fakultásán, ennélfogva az apja többször átjött a nyugati partról látogatóba. Találkozgattunk. E kapcsolatnak köszönhető, hogy hazatértem után egyik (Pratkanisszal közösen jegyzett) művét (*A rábeszélőgép*, eredeti címe: *The Age of Propaganda*) én fordítottam magyarra. Abból talán még többet tanultam, mint *A társas lény*ből. Világossá vált, hogy én szociálpszichológiai érdeklődéssel írok, hiszen azt figyelem, miként viselkedik az ember, amikor csoportban él, cselekszik, szeret, gyűlöl, csalódik, születik, pusztul. Az alábbi csoportokkal foglalkoztam sokat: szerelmesek, barátok, házaspár, család, iskolai osztály, kollégák, szomszédság, nemzetség.

Titokban arról képzelegtem, hogy mellékfoglalkozásként szociálpszichológiai kísérleteket találok ki, szervezek, vezetek, s azok nyomán írok valamit. Ez a megvalósulatlan ábrándok című – csak az agyamban létező – dossziéba került.

Néha eszembe jutott, hogy a vágyott háttértudások elhomályosítják azt, amit valóban megszereztem, a jogi doktorátust. Pedig annak elég sok hasznát vettem, fiatalabb koromban rendszeresen fordultak hozzám írótársak szerzői jogi ügyekkel

(abból írtam a diplomamunkám), azután adózási problémákkal. Képzeljétek, eleinte se jövedelemadó, sem áfa nem létezett, s amikor bejöttek, kevés filosz értette.

Ötventájt új rögeszme vett rajtam erőt: lehetséges-e zenét írni prózában, komponálhatók-e a bekezdések a hangnemeket, ritmikai formákat, szimfonikus szerkezeteket követve vagy imitálva. Hátha a muzsikusok szakértelme kéne nekem, íme egy újabb foglalkozás, aminek hasznát vehetném. Beláttam, hogy a konzervatóriumot és a zeneakadémiát végleg lekéstem. De lehetek magántanuló. Valaha ugye gitároztam, vettem egy finom hangszert. Kerestem gitártanárt. Berki Tamástól (ő volt a másik fiú a Gerilla együttesben) kértem és kaptam énekórákat. Ő ugye országos hírű jazz-zenész lett.

Következő nekifutásban elektromos zongorát vásároltam, s zongoratanárt is szereztem, aki a billentyűzés mellett az összhangzattanban bővítette szegényes tudásom. Addigra Bornai Tiborral (billentyűs a KFT zenekarban) ének- és gitárduót alakítottunk, konyhai használatra. Miután egy könyvbemutatómon fölléptünk, elterjedt a hírünk, jöttek a meghívások. Dalokat írtunk, én sok Beatles-számot és más rocksztárok dalait ferdítettem magyarra, énekelhetőre, erős írói szabadsággal. Ezeket az Európa kiadta egy csinos könyvecskében, *Beatles és én* címmel. Immár elszemtelenedtem, mint Berija (fiatalabb olvasóknak: Sztálin egyik véreskezű alvezére volt, míg őt is megölette a diktátor) Karácsony Jánossal (LGT) is adtunk zenés esteket. Továbbá heti műsort indítottam a Klubrádióban – létezik-e még, mire ez a szövegem nyomtatásban megjelenik? Zenészekkel beszélgettem egy órát, közben előadtunk néhány számot, amelyeket valamennyire összegyakoroltunk. Azzal dicsekedhetem, hogy játszottam ám az LGT valamennyi tagjával, negyedenként. És Kiss Tiborral, Sárik Péterrel, Palya Beával, Koncz Zsuzsával, Zoránnal, sőt Szörényi Leventével is. Néha klasszikus zenészekkel, többek között a világhírű Kokas Katával és Kelemen Barnával, ők például az *Eleanor Rigby* című McCartney-számhoz hegedültek és brácsáztak – az eredetiben (két) vonósnégyes a kíséret.

Öt évig ment adásba ez a bolondériám, akkorra képességeim szélső határáig értem a muzsikálás terén. Innen csak napi többórás gyakorlással juthatnék följebb. Egy irodalmi esten játszottam utoljára, hm, a Művészetek Palotája Fesztiválszínházában. A csúcson érdemes abbahagyni. Azóta csak otthon zenélek.

A tánc ugyanolyan váratlanul került az életembe, mint a kottaolvasás. Egy hirdetés nyomán jelentkeztem kezdő salsatanfolyamra. Mert eszembe ötlött, mennyire imádtam táncolni kamaszkoromban. Pontosabban rockizni, éreztem és élveztem a ritmust minden idegszálammal. A salsa jólesett egy darabig, bár zavart, hogy megbámulnak a csoport tagjai, kisebbrészt a korom, nagyobbrészt ismert ábrázatom miatt. Ezt követte másutt a tangó, a bizalom művészete. Abba belezúgtam. Az együtt mozgásból, amelyben a férfi a vezető, a nő a követő, s a kapcsolat lényege a gondolatátvitel, új részleteket tanultam az emberi kapcsolatok leheletfinom hálózatáról. Négy tánctanárhoz is jártam egymás után, privát és csoportos órákra – ennek a Covid-járvány vetett véget. Egyelőre.

Írtam három tangónovellát, s a soron következő regényem női főszereplője egy hivatásos tangótáncosnő lett. Igazi haszonnal azonban a zenetanulás járt, mert azt a regényt Beethoven kilenc szimfóniájának szerkezetére, tónusaira, motívumaira és hangnemeire írtam. Mind a kilenc fejezet tételekből áll, s ahol a nagy B. gyorsít, én is gyorsítottam, ahol súlyos, igyekeztem én is az lenni, s így tovább. Jó volt hallgatni munka közben mindig azt a tételt, ahol tartottam. Sajnálatos, hogy – amennyire megítélhetem – az olvasóknak csupán töredéke érzékelte ezt, noha a szimfóniák ismerete nem szükséges hozzá. Tudomásul kellett vennem: a próza sehogyan se képes zenévé válni, bármennyit erőlködöm vagy trükközöm ennek érdekében.

Komolyabb kudarcélmény, hogy a világ megváltásában is csupán részeredményeim vannak, ha ugyan egyáltalán – többet vártam magamtól. Megeshet, hogy a regényíró illetékessége és kompetenciája szűkebb az általam nagyravágyón reméltnél.

Az, hogy a képzőművészetet is bevonjam eszköztáramba, sose jutott eszembe. Még? Tömérdek neves kolléga rajzol és fest. Szobrászkodásról nem hallottam. A néhai Berkes Erzsi (kritikus, szerkesztő, a hetvenes években a *Magyar Nemzet* irodalmi rovatát vezette) hivatali helyiségében az íróasztala fölött öles betűk hirdették a falon: SZOBROT NEM KÖZLÜNK! Gondolom, zenét – kottát – nem adott be oda senki.